

Az Európai Unió kutatási és fejlesztési keretprogramjai – és a könyvtár

Az információ iránti igények állandó növekedése és az egyre több információ korszakában a könyvtáraknak az információtechnológia és a korszerű távközlési módszerek alkalmazásának élvonalában kell járniuk, hogy megfeleljenek a társadalom fokozott elvárásainak. Az Európai Unió kutatási és fejlesztési keretprogramjai ezért támogatják fejlődésüket. A korszerűsödött könyvtárak alapvető szerepet fognak játszani a 21. századi felhasználóbarát információs társadalom létrehozásában is.

A háttér

Az egyesülésre immár több mint négy évtizede, a Római Szerződés 1957. évi aláírása óta törekvő, és fokozatosan egyre több – mára tizenöt – európai ország a maga 360 millió lakosával, fejlett iparával, mezőgazdaságával, tudományos életével, kultúrájával, történelmével jelenleg a világ legnagyobb gazdasági egysége. Ennek ellenére számos jel utalt és utal arra, hogy jelentős az elmaradás az innovatív készségben, a kutatási eredmények korszerű termékek vagy szolgáltatások formájában való világpiaci megjelentetésében. Másként mondva: az Európai Közösség, illetve az Európai Unió (EU) tagországai versenyképességben kevésbé jeleskednek a globális versenypályán. A kutatás és fejlesztés eredményei és az eredmények hasznosítása közötti szakadék, az „európai paradoxon” feloldásának szándéka vezetett el az EU kutatási és fejlesztési keretprogramjainak kidolgozásához. Ezek a pályázati rendszerű és nemzetközi együttműködésen alapuló keretprogramok négyéves időszakokat fognak át, és kezdetben csak a gazdaság legfontosabbnak tekintett szektoraira terjedtek ki. Mivel azonban a nyolcvanas évek eleje az informatika robbanásszerű fejlődését is magával hozta, nem csodálható, hogy már az első keretprogramok sem feledkeztek meg az informatika, a hírközlés, a korszerű elektronikai alkatrészek és részegységek, a számítástechnika hardver- és szoftvereszközeinek, valamint alkalmazásainak fejlesztéséről.

A szóban forgó kutatási és fejlesztési programok mára messze meghaladták a pusztán műszaki, természettudományos célok elérésnek szándékát: eredményei a gazdaságon túlmenően a társadalom mindennapjaiban is meghonosodtak,

mindjobban befolyásolják életünket. Az EU kutatási és fejlesztési keretprogramjai a gazdaság fejlesztésén kívül ambiciózus társadalmi célokat is maguk elé tűztek, hogy napjaink nagy kihívására keressék, illetve megtalálják a választ. Ezek a célok a gazdaság versenyképességének fokozásán kívül magukban foglalják a környezet védelmére, az élet minőségének javítására szolgáló kutatásokat, és utoljára, de nem utolsósorban az *információs társadalom* létrehozását is.

Az információ fontosságára, azt hiszem, sürgősen az olvasókat emlékeztetni. A könyvtár a mindenkori technikai színvonalnak megfelelően, kialakulása óta az információk gyűjtését, feldolgozását és terjesztését szolgálta. A 20. században az információ előállítására, tárolására, feldolgozására és terjesztésére szolgáló módszerek hihetetlen mértékben indultak fejlődésnek, ami egyben a létrehozott információk mennyiségét is rendkívül megnövelte. Ez a fejlődés – az információrobbanás – természetesen nem hagyta érintetlenül a leghagyományosabb információgyűjtő és -terjesztő infrastruktúrát, a *könyvtárat* sem. A nyomtatott információk mennyiségének növekedése illuzórikussá tette a gyűjtemények hagyományos gyarapításának eredményességét, a híradástechnika fejlődése, az új és újabb adathordozók megjelenése pedig a Gutenberg-galaxis pusztulásának rémképét vetítette elénk. A hagyományos gyűjtőkönyvtár, a korszerű adatfeldolgozás és híradástechnika ötvözetéből gyorsan kiemelkedő információs központ, az „access library”, azaz a hozzáférést adó könyvtár azonban úrrá tud lenni a helyzeten, és többek között ki tud elégíteni számos olyan információigényt is, amely a keretprogramok céljainak megvalósítása, így az információs társadalom kialakítása során felmerülhet.

A könyvtárak és az információs társadalom

A keretprogramok megalkotói felismerték, hogy a könyvtár az európai társadalom számos kulturális, szórakozási, oktatási, kutatási, gazdasági és általános információs szükségletének kielégítésére alkalmas. A könyvtárak a leggyakrabban igénybe vett szociális intézmények közé sorolhatók; miközben hozzájárulnak Európa kulturális örökségének megőrzéséhez, tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszerként is működnek. Az információ iránti igények állandó növekedése és az egyre több információ korszakában a könyvtáraknak az információtechnológia és a korszerű távközlési módszerek alkalmazásának élvonalában kell lenniük, hogy megfeleljenek a társadalom fokozott elvárásainak. A számítástechnika és a távközlés egymáshoz való közeledése nagymértékben befolyásolja az információs erőforrások létrehozásának, kezelésének és használatának módját. A könyvtáraknak meg kell tervezniük és meg kell valósítaniuk azokat a rendszereket, amelyek hasznosítják a technikai fejlődés – a *telematika* elemeit.

A telematikai módszerek könyvtárügyi/könyvtártechnikai alkalmazásának ösztönzésére első ízben az EU 1990–94. évi 3. kutatási és fejlesztési keretprogramjának telematikai alkalmazási programja részeként került sor azután, hogy az Európai Parlament 1984-ben felhívta a figyelmet a könyvtárak fontosságára. A könyvtári telematika (Telematics for Library) részprogram célja a könyvtári eszközökhez való egyszerűbb hozzáférés, az adattárolási módszerek korszerűsítése, az európai könyvtárakban tárolt információkhoz való távhozzáférés volt. A program teljes sikert aratott, ugyanis felhívta a figyelmet a korszerű távközlési módszerek könyvtári alkalmazásának előnyeire, s a hagyományosan „bölcész” könyvtárosoknak hamarosan a legkorszerűbb informatika és számítástechnika alkalmazásának módszereit kellett elsajátítaniuk. Négy év alatt ebben az első könyvtári telematikai programban 51 projektet fogadtak el, és mintegy 200 intézmény vett részt bennük az EU országai-ból. A program megerősítette az együttműködést a különböző kis- és közepes vállalkozások, kutatóintézmények és az egyetemek könyvtárai között. A program eredményeinek köszönhetően valósult meg a hálózatépítési technológiák kifejlesztése, a hipertext technika, az optikai karakterolvasás a géppel olvasható katalógus kifejlesztéséhez, hogy csak a legfontosabbakat említsük. Jelentős eredményeket lehetett elkönyvelni a szabványos és konzisztens adatcsere és az új technikák bevezetése területén is.

Az EU 1994–98-ra kidolgozott, összesen 13,1 milliárd ECU költségvetésű 4. kutatási és technológiai fejlesztési keretprogramja ismét több szem-

pontból volt lényeges. Részben azért, mert az élő és élettelen természettudományoktól kezdve a műszaki tudományokon át az innováció támogatásáig, a kutatás és fejlesztés társadalmi következményeinek kutatásáig fogott át egy csaknem teljes spektrumot, részben pedig azért, mert ebben a programban bizonyos korlátozással a közép- és kelet-európai országok is részt vehettek, jóllehet pénzügyi támogatásra eközben csak a harmadik világ országaival való együttműködési részprogram, az INCO Copernicus keretei között számíthattak. Megjegyzendő, hogy az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság e 4. keretprogramban való magyar részvételt egy speciális pályázati rendszer segítségével ösztönözte.

A *könyvtári program* a „tudás telematikája” megnevezésű részprogram keretei között kapott teret. A cél az elektronikus információs infrastruktúra létrehozása volt. A munkaprogram fokozott figyelmet szentelt a különféle könyvtárak egymással, illetve a szélesebb európai infrastruktúrával való kapcsolatának. Erőfeszítések történtek a közép- és kelet-európai könyvtárak részvételének serkentésére is.

A 4. keretprogram időszakában külön hangsúlyt kapott az információs társadalom alapjainak lerakása, amelynek egyik sarkalatos része az információs központként is működő korszerű könyvtár technikai továbbfejlesztése lett. A 4. keretprogram utolsó évében több mint 70 olyan projektet ismerünk, amely valamilyen formában kapcsolatos a könyvtárakkal.

A keretprogramokban való részvétel, és az eredmények hasznosításának támogatása

A keretprogramokban való részvétel feltételei meglehetősen bonyolultak. A pályázati rendszer megköveteli a nemzetközi együttműködést, azaz egy adott feladatra csak több ország időszakosan összeálló intézményeiből kialakult csoport, az ún. konzorcium adhat be pályázatot. Tehát a programok prioritásainak – pontosan meghatározott szakmai és társadalmi céljainak – ismerete mellett együttműködő társakra is szükség van. A pályázatokon való részvétel megkönnyítésére, és ezáltal a program sikerének elősegítésére hozta létre az EU az Innovációközvetítő Központok (Innovation Relay Centres) hálózatát. Ez a regionálisan szervezett hálózat jelenleg 53 központból áll az unió tagországaiban, és a programhoz csatlakozott négy országban. További 10 egységet jelent a közép-európai országokban kialakított társult tagok, a FEMIRC-ek (Fellow Members to the IRC Network) hálózata.

Magyarországon a FEMIRC Hungary, az Európai Unió Magyarországi Innovációkövetítő Központjának gazdaintézménye az OMIKK. A FEMIRC Hungary öt hazai intézményből, és a tevékenységét szakmailag támogató holland IRC-ből áll. Feladata a hazai pályázók szakmai segítése, valamint a korábbi eredmények hasznosításának ösztönzése.

Az EXPLOIT projekt

Az eredmények hasznosítására jó példa az EXPLOIT, a Pan-European Exploitation of the Results of the Libraries Programme projekt. Célja a 3. és 4. keretprogram során elfogadott és befejezett több mint 70 könyvtári projekt eredményeinek kritikai értékelése és feldolgozása, valamint az eredmények Európa öt országában rendezendő konferenciasorozat keretében való közzététele. Az öt konferencia közül egyet a frankfurti Nemzetközi Könyvvásáron, kettőt pedig Közép-Európában – Budapesten, illetve Varsóban – rendeznek. A projektben az OMIKK-nak kettős feladata van: mint FEMIRC Hungary vesz részt az egyes közép-európai országok számára Budapesten rendezendő konferencia szervezésében, másrészt mint könyvtár szakmailag is érdekelt a konferencia szakmai programjának tartalmi kialakításában.

Az elkövetkező évek

Az Európai Unió 5. keretprogramja 1999-ben indul, költségvetése 16,3 milliárd ECU. Az 5. keretprogram egyik sarkalatos társadalmi célja a *felhasználóbarát információs társadalom* létrehozása lesz. Ennek részeként szerepel a multimédia eszközeinek és tartalmi fejlesztésüknek ún. *kulcsfeladata*. Ez foglalkozik a könyvtári program folytatásával, melynek keretében alapvető erőfeszítések várhatók az európai kulturális örökség digitális feldolgozásának megvalósítására. E téren sok a hazai tennivaló, és sok az aktív közreműködésre képes hazai szereplő is.

Az alapvető cél tehát az EU sáncái mögé törekvő Magyarország számára, hogy mindebből minél alaposabban kivegye a részét, annál is inkább, mivel a magyar kormányzat megkezdte tárgyalásait a programban való teljes jogú részvétel feltételeiről, a program költségvetéséhez való magyar hozzájárulás mértékéről. A részvételből természetesen nem maradhatnak ki a hazai könyvtárak sem.

Az elmondottakról jóval többet lehet megtudni az Interneten az Európai Unió kutatási és fejlesztési információs szolgálata, a CORDIS címén vagy az OMIKK honlapján keresztül.

Beérkezett: 1998. VI. 3-án.

A DIALOG neve: Dialog Corporation

Az online ipar egyik legfeltűnőbb eseménye volt 1997-ben a nagy brit adatbázis-készítő/online szolgáltató cég (MAID) és a nagy amerikai információipari óriás, a Knight-Ridder Information Inc. (KRII) egyesülése, pontosabban az előbbi beolvadása az utóbbiba. Az integrációt 1997. november 21-én jelentették be. Ebből az alkalomból alakult meg önálló vállalként a *Dialog Corporation*, amely egyesíti a DIALOG és a MAID szolgáltatásait. A DIALOG online szolgáltatások 25 éves története (!) során először jelenik meg a társaság saját neve alatt. Az egyesült vállalat *M. Saksida*, az ESA-IRS elnöke szerint az európai professzionális információs ipar 80%-át fogja uralni.

Az új vállalat fiatal elnök-vezérigazgatója, *Dan Wagner* azt várja az új online szolgáltatóvállalattól 1998-ban, hogy a KRII hagyományos minőségi felhasználói szolgálatának és a MAID technikai innovációs és értékesítési erejének kombinációja megalapozza a DIALOG/MAID szolgáltatások jobb jövőjét. A KRII korábbi vezérigazgatója, *Jeff Galt* az új vállalat elnökhelyettese lesz.

Az egyesülés nagy leléptésekkel járt. Az összalkalmazotti létszámot 24%-kal csökkentették, vagyis 300 munkatárstól váltak meg. Jelenleg 1060 alkalmazottja van az új cégnek.

A SourceOne, a KRII dokumentumszolgálata az egyesüléskor megszűnt, a megrendelőket az UnCover dokumentumküldő szolgáltatás veszi át.

Nagy várakozás előzi meg a Dialog Corporation sikeres működését. 1997 vége egy korszak lezárásának tekinthető – *Roger Summit* és *Carlos Cuadra*, az online ipar két ismert veteránja így értékelik az eredményeket. Remélik, hogy *Dan Wagner* és az új Dialog Corporation folytatni fogja a tiszteletre méltó hagyományokat.

/DIALOG becomes the Dialog Corporation. = Online, 22. köt. 1. sz. 1998. p. 14.

Viewpoint '97 Dan Wagner. = Information World Review, 133. sz. 1998. február, p. 11.

Viewpoint '97 Merino Saksida. = Information World Review, 133. sz. 1998. február, p. 12./

(R. P.)